

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.....

ANDREI IOVU

**CONSOLIDAREA NORMATIVĂ ȘI INSTITUȚIONALĂ A
INTEGRĂRII MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN REPUBLICA
MOLDOVA**

SPECIALITATEA 552.01: DREPT CONSTITUȚIONAL

Autoreferatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Universității de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul „Drept Public”

Conducător științific:

CÂRNAȚ Teodor, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Referenți oficiali:

- COSTACHI Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
- ȚURCAN Serghei, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Componența Consiliului Științific Specializat:

- ARSENI Alexandru, președinte, doctor habilitat în drept, profesor universitar
- ZAPOROJAN Veaceslav, secretar științific, doctor în drept, conferențiar universitar
- POPA Victor, doctor habilitat în drept, profesor universitar
- SLUSARENCO Svetlana, doctor în drept, conferențiar universitar
- BANTUȘ Anatolie, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Susținerea va avea loc la 3 iulie 2018, ora 16:00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30.552.01 – 05 din cadrul Universității de Stat din Moldova, biroul 119, bl. II, str. M. Kogălniceanu 67, or. Chișinău, MD 2009, Republica Moldova.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universității de Stat din Moldova, Biblioteca Națională a Republicii Moldova și pe pagina web a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare (<http://www.cnaa.acad.md>).

Autoreferatul a fost expediat la 1 iunie 2018.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat

ZAPOROJAN VEACESLAV _____ doctor în drept, conferențiar universitar

Conducător științific

CÂRNAȚ TEODOR _____ doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autor

IOVU ANDREI _____

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate. În doctrina dreptului constituțional este evidențiat faptul că într-un stat democratic, normele constituționale prevăd că suveranitatea și puterea de stat aparțin poporului [1, p. 104]. Constituțiile contemporane sunt edificate în spiritul umanismului fiind evidențiată dimensiunea umană în care *poporul este fundamentul statului democratic* [1, p. 336]. Doctrina autohtonă evidențiază just faptul că, poporul, indiferent de apartenența etnică, este suportul demografic al statului [2, p. 80].

Pornind de la această premisă, importanța științifică a tezei rezidă în studierea aprofundată a integrării minorităților etnice în vederea asigurării unității poporului și dezvoltării societății Republicii Moldova. Evidențiem că acest deziderat reprezintă o direcție strategică a activității din sfera științei și inovării pentru anii 2013 – 2020, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova [3]. La nivelul Universității de Stat din Moldova, problematica abordată în teză este delimitată în calitate de prioritate de cercetare în „Strategia de cercetare și inovare la Universitatea de Stat din Moldova” [4, p. 22]. La nivelul Uniunii Europene, în rândul acelor șapte priorități delimitate în programul „Horizon 2020. Programul-cadru pentru cercetare și inovare al Uniunii Europene” se încadrează și problematica tezei de doctor care este afiliată priorității „Europa într-o lume în schimbare – societăți favorabile incluziunii, inovare și reflexive” [5, p. 11]. Această prioritate presupune cercetarea valorilor ce unifică societatea și contribuie la un viitor european comun [5, p. 14].

La nivel practic, actualitatea și importanța problemei investigate pornește în primul rând de la necesitatea de a transpune în practică dezideratul constituțional expus în art. 10 alin. (1) care stabilește că: „Statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi” [6]. Totodată, prevederile constituționale admit că cetățenii pot fi, și sunt de altfel, eterogeni în identitatea lor etnică, culturală, lingvistică și religioasă. Constituția Republicii Moldova prevede obligația statului de a garanta dreptul la păstrarea identității etnice.

Reieșind din angajamentele internaționale la care Republica Moldova este parte – *Pacta sunt servanda* – importanța temei investigate este determinată de aplicarea cu bună credință a prevederilor internaționale din domeniul drepturilor omului.

Problema abordată este importantă pentru implementarea și perfecționarea documentului de politici aprobat de Guvernul Republicii Moldova denumit „Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” [7] și al „Planului de acțiuni pentru perioada 2017-2020 privind implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor

interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” [8]. De asemenea, subiectul tezei este actual pentru definitivarea și implementarea „Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022”, care conține *inter alia* prevederi referitoare la „reducerea distanței sociale față de grupurile minoritare” [9, p. 18] și „integrării minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice în toate domeniile de activitate ale statului și combaterea discriminării față de persoanele ce fac parte din grupurile minoritare” [9, p. 20].

Importanța temei investigate este determinată de imperativul asigurării securității naționale. „Strategia securității naționale a Republicii Moldova” prevede expres asigurarea securității societale prin „promovarea garanțiilor privind drepturile reprezentanților minorităților etnice și ai diferitelor grupuri sociale minoritare” [10].

Conturăm și necesitatea, atât la nivel doctrinar, cât și la nivel practic, determinării unei terminologii unice pentru domeniul de integrare a minorităților etnice. Considerăm că este indispensabil de a elucida definiția termenului de „integrare” cu referire la minoritățile etnice, deoarece în literatura de specialitate acesta este adesea întrebuițat cu referire la cetățenii străini și/sau apatrizi. De asemenea, este imperios de a clarifica diferența între termenele „minoritate etnică” și „minoritate națională”, deoarece evidențiem că la moment, cadrul normativ al Republicii Moldova conține anumite ambiguități în utilizarea acestor sintagme.

La nivel de priorități de guvernare, ultimele trei Programe de Activitate ale Guvernului Republicii Moldova conțin expres prevederi referitoare la integrarea minorităților etnice.

Problematika tezei de doctor este importantă și în contextul cursului european al țării noastre. Prevederi referitoare la integrarea minorităților etnice în calitate de „obiective a dialogului politic” au fost incluse în „Acordul de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană” [11, p. 8] și în „Planul național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană” [12, p. 5].

Conchidem că tema tezei este de o importanță și o actualitate majoră și corespunde atât cu direcțiile prioritare de cercetare ale Republicii Moldova, cât și cu prioritățile de guvernare și aspirațiile de integrare europeană.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. În contextul reflecțiilor doctrinare în domeniul integrării minorităților etnice în Republica Moldova și din străinătate s-a evidențiat tendința de a cerceta domeniul din perspectiva statutului juridic al minorităților. Tematica tezei de doctor nu a fost studiată într-o manieră comprehensivă. Analiza cadrului doctrinar a permis identificarea unui set de prevederi, care servesc drept punct de pornire pentru realizarea demersului de cercetare juridică sub aspectul dreptului constituțional al integrării minorităților etnice în Republica Moldova.

În baza demersului științific realizat constatăm că **problema științifică de cercetare** rezidă în necesitatea investigației multidimensionale a reglementărilor juridice și instituționale a integrării minorităților etnice la nivel național și internațional în vederea realizării dezideratului constituțional de asigurare a unității poporului Republicii Moldova, precum și *elucidarea* practicilor internaționale privind integrarea minorităților etnice și identificarea elementelor constitutive a integrării. *Acest fapt va avea ca efect formularea propunerilor de lege ferenda*, în vederea *consolidării și perfecționării* cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.

Scopul lucrării rezidă în aprofundarea cercetării asupra integrării minorităților etnice în Republica Moldova, cu analiza reglementărilor internaționale și a experienței statelor ce întrunesc afinități istorice, politice și demografice cu Republica Moldova și care împărtășesc valori europene.

Pentru realizarea scopului au fost trasate următoarele **obiective de cercetare**:

- De a argumenta necesitatea integrării minorităților etnice în vederea asigurării unității poporului și dezvoltării societății Republicii Moldova.
- De a demonstra că integrarea minorităților etnice în vederea consolidării unității poporului este o măsură care se regăsește în reglementările internaționale și este în corespundere cu prevederile referitoare la drepturile omului.
- De a fundamenta studiul în domeniul integrării minorităților etnice prin analiza comprehensivă a terminologiei în domeniu și propunerea definiției proprii pentru termenul „integrare”.
- De a determina care dintre sintagmele „minoritate etnică” și „minoritate națională” este justă din punct de vedere a doctrinei și a contextului Republicii Moldova.
- De a identifica bunele practici din experiența europeană privind integrarea minorităților ce pot fi aplicate pentru perfecționarea cadrului normativ și instituțional din Republica Moldova.
- De a clarifica care sunt premisele principale pentru realizarea integrării minorităților etnice și de a determina în ce măsură acestea sunt întrunite în contextul cadrului normativ și instituțional din Republica Moldova.

Metodologia cercetării științifice. În vederea realizării prezentului demers științific ne-am bazat pe următoarele metode de cercetare:

- *Metoda logică* a permis identificarea delimitărilor conceptuale ale integrării minorităților etnice, tipurilor de integrare, sistematizarea normelor de drept ce reglementează domeniul

integrării minorităților etnice și determinarea criteriilor de abordare a politicilor de integrare;

- *Metoda istorică* a elucidat aspectele evolutive ale reglementărilor internaționale privind drepturile minorităților etnice, în general, și a reglementării internaționale privind integrarea minorităților, în special. Au fost identificate în acest sens organisme internaționale speciale ce au ca scop monitorizarea respectării drepturilor minorităților;
- *Metoda comparativă* a facilitat analiza cadrului legal național în raport cu reglementările din principalele acte normative internaționale privind integrarea minorităților etnice;
- *Metoda studiului de caz* a permis studierea experienței de integrare a minorităților etnice din Estonia și Georgia în calitate de state cu o afinitate sporită raportată la contextul politico-juridic al Republicii Moldova. De asemenea, s-a realizat cercetarea situației în domeniul drepturilor minorităților în localitățile din stânga Nistrului;
- *Metoda prospectivă* a facilitat realizarea unui bilanț al tendințelor de dezvoltare și perfecționare a cadrului legal național în domeniul integrării minorităților etnice.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Prezenta teză de doctor este prima lucrare juridică care abordează subiectul consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în vedea dezvoltării și consolidării societății Republicii Moldova. Lucrarea abordează reflecțiile doctrinare privind minoritățile etnice în Republica Moldova și delimitează cercetările științifice din alte state din domeniul respectiv; delimitează diferențele și afinitățile între abordările autohtone și cele din alte state; relevă dihotomia utilizării terminologiei juridice cu referire la conceptele „minoritate etnică” și „minoritate națională” și explică oportunitatea utilizării termenului „minoritate etnică” în doctrina și practica autohtonă; analizează terminologia aplicării conceptului „integrare” cu referire la minoritățile etnice și prezintă o definiție inovativă care reflectă particularitățile acestui demers; identifică și analizează elementele constitutive ale integrării minorităților etnice în baza practicii internaționale și a experienței de integrare a Georgiei și Estoniei; evidențiază lecțiile învățate ce pot fi aplicate în contextul Republicii Moldova; evaluează comprehensiv cadrul normativ în raport cu prevederile Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale; analizează cadrul instituțional în vederea corespunderii cu dezideratul de integrare a minorităților etnice; elucidează situația în localitățile din stânga Nistrului; evidențiază elementele prospective a consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în Republica Moldova. De asemenea, este importantă și selecția jurisprudenței Curții Constituționale și CEDO referitoare la realizarea acestui demers.

Problema științifică de importanță majoră soluționată constă în cercetarea multidimensională a integrării minorităților etnice la nivel național și internațional, precum și

elucidarea practicilor internaționale și identificarea elementelor constitutive a integrării în baza experienței altor state, *fapt ce a avut ca efect formularea propunerilor de lege ferenda*, în vederea *consolidării și perfecționării* cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.

Semnificația teoretică. Lucrarea exprimă rezultatele investigațiilor și experienței a autorului tezei, acumulate pe parcursul activității profesionale în cadrul instituției Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE, inclusiv și pe parcursul asistenței în elaborarea politicii de stat în sfera integrării minorităților etnice în Republica Moldova care a culminat cu aprobarea de către Guvernul Republicii Moldova a Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027 [7] și al „Planului de acțiuni pentru anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020” [8]. Concluziile și rezultatele obținute pot contribui la dezvoltarea doctrine juridice din Republica Moldova în dreptului constituțional și pot fi utilizate la elaborarea manualelor, monografiilor, precum și în activitatea didactică pentru studenți facultăților de drept, științe politice și relații internaționale.

Valoarea aplicativă a lucrării este determinată de aplicabilitatea practică a recomandărilor formulate în teză și de propunerea de *lege ferenda* la „Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” și la „Planul de acțiuni pentru anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020”. Cercetarea poate fi utilizată pentru perfecționarea programelor de studiu ale instituțiilor din domeniul dreptului, dar și la instruirea cadrelor din sistemul administrației publice centrale, administrației publice locale și societății civile, inclusiv a asociațiilor ce reprezintă minoritățile etnice. Concluziile generate pot fi utile autorităților publice și mai cu seamă Biroului Relații Interetnice în procesul de implementare a Strategiei susmenționate și a altor documente din domeniul relațiilor interetnice, inclusiv în etapa de elaborare a unei noi politici de integrare a minorităților etnice după expirarea termenului celei existente la moment.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

1. S-a realizat fundamentarea teoretică și practică al conceptului „integrare” [13, pp. 18-28] fapt ce a permis elucidarea elementelor-determinante și expunerea definiției proprii după cum urmează: *„integrarea” este interacțiunea la nivel de societate în baza elementelor unificatoare cetățenești, care asigură fără vreo discriminare și cu respectarea drepturilor omului, participarea minorităților etnice în domeniul politic, economic, cultural și social*

în vederea asigurării unității poporului ca fundament al statului, în care statul este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi.

2. S-a reconceptualizat dezbateră privind termenul „minoritate etnică” și „minoritate națională”, fiind demonstrată oportunitatea utilizării în doctrină și practică al termenului „minoritate etnică” în contextul Republicii Moldova. În contextul tezei s-a argumentat că autorii „Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor” au urmat un conformist normativ prin aplicarea termenului „minoritate națională” în corelație cu denumirea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, fără a ține cont de argumentele doctrinarilor și a contextului social-politic național.
3. S-a concretizat scopul politicii de integrare a minorităților etnice – asigurarea unității poporului Republicii Moldova și dezvoltarea societății. Acest fapt vine să contribuie la realizarea dezideratului prevăzut în Constituția Republicii Moldova expus în art. 10 alin. (1) care stabilește că: „Statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi” [6], precum și alin. (2) prin care se confirmă că „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [6]. Acest argument urmează a fi valorificat de către autorități în procesul de perfecționare al cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice, dar și în elaborarea altor măsuri pentru consolidarea societății.
4. S-au fundamentat reglementările normative și instituționale la nivel internațional cu privire la integrarea minorităților etnice pentru a demonstra că procesul de integrare a minorităților etnice este în absolută concordanță cu normele dreptului internațional cu referire la drepturile omului. Acest fapt a confirmat legalitatea realizării măsurilor de integrare a minorităților etnice și a clarificat că acest proces nu are nimic comun cu asimilarea forțată a minorităților.
5. S-au formulat elementele-definitoare a unei politici de integrare a minorităților etnice în baza analizei experienței Estoniei și Georgiei, care urmează să contribuie la perfecționarea acestui proces în Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice. Conceptele și concluziile de bază ale tezei sunt reflectate în cadrul publicațiilor științifice ale autorului la acest subiect. Unele viziuni, teze teoretice, exegeze, au fost prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale la care a participat autorul tezei în Bruxelles, Belgia, Riga, Latvia, Londra, Marea Britanie, Regensburg, Germania. Ideea integrării minorităților etnice care este prezentată în lucrare a fost expusă de

autor în cadrul numeroaselor dezbateri publice care au încununat pregătirea „Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” și al „Planului de acțiuni pentru anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020”.

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza a fost elaborată și discutată în cadrul Departamentului de Drept Public al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova. Rezultatele cercetării au fost aprobate de Seminarul științific de profil și lucrarea a fost propusă spre susținere în cadrul ședinței Consiliului Științific Specializat, la Specialitatea 552.01 – Drept constituțional.

Publicațiile științifice la tema tezei. Aserțiunile din teză și-au găsit reflectarea în 12 articole științifice în reviste de specialitate din Republica Moldova, în materiale ale conferințelor științifice din țară și articole publicate peste hotare.

Volumul și structura lucrării. Din punct de vedere structural, teza de doctorat este constituită din adnotări (în limba română, rusă și engleză), lista abrevierilor utilizate în teză, introducere, trei capitole, care includ subcapitole, concluzii și recomandări, lista bibliografică din 235 de titluri, 1 anexă, 120 pagini de text de bază, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: minorități etnice, integrare, drepturile minorităților etnice, politica de integrare, reglementări internaționale, consolidare normativă și instituțională.

CONȚINUTUL TEZEI

Lucrarea debutează cu o **introducere**, care cuprinde actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, problema științifică importantă soluționată, importanța teoretică a tezei, valoarea aplicativă a lucrării, metodologia cercetării științifice și aprobarea rezultatelor tezei.

Capitolul 1 intitulat „**Analiza cadrului teoretic în domeniul integrării minorităților etnice**” conține analiza profundă a cercetărilor științifice la tema integrării minorităților etnice. Sunt evidențiate distinct principalele tendințe în cercetarea problematicii tezei prin prezentarea accepțiunilor teoretice ale savanților autohtoni și a celor din alte state. În baza studierii aprofundate a materialelor științifice la tema tezei, s-a **format problema de cercetare și direcțiile de soluționare** a acesteia, **scopul și obiectivelor tezei**.

În *contextul reflecțiilor doctrinare în domeniul integrării minorităților etnice în Republica Moldova* s-a evidențiat tendința de a cerceta domeniul din perspectiva statutului juridic al

minorităților. Tematica tezei de doctor nu a fost studiată într-o manieră comprehensivă. Analiza cadrului doctrinar a permis identificarea unui set de prevederi, care servesc drept punct de pornire pentru realizarea demersului de cercetare juridică sub aspectul dreptului constituțional al integrării minorităților etnice în Republica Moldova.

În ceea ce vizează cercetările științifice din alte state la tematica tezei de doctor s-a evidențiat că domeniul integrării minorităților etnice a fost studiat mai aprofundat decât în doctrina autohtonă. Cercetările s-au axat pe delimitarea aspectelor teoretice generale și au vizat problema naționalismului, identității, diversității culturale, egalitatea, non-discriminarea și toleranța. De asemenea, un număr important de cercetători au efectuat studii complexe pentru elucidarea tematicii sub aspect teritorial-geografic. Pentru tematica tezei de doctor sunt relevante cercetările asupra statelor din fosta URSS și/sau fostele republici socialiste care au aspirații de integrare europeană sau care deja au aderat la Uniunea Europeană.

În scopul atingerii obiectivelor de cercetare, s-au evidențiat următoarele **direcții de cercetare**:

- Pentru a efectua delimitarea conceptuală a noțiunilor de „minoritate etnică”, „minoritate națională”, „integrare”, este necesară cercetarea surselor doctrinare, analiza prevederilor documentelor internaționale și prevederilor legislației naționale, jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului și jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova. În rezultat, s-a argumentat oportunitatea utilizării în teză, dar și în contextul doctrinar și cel empiric al Republicii Moldova al termenului „minoritate etnică”. De asemenea, s-a propus o definiție proprie al termenului „integrare” și au fost identificate fundamentele conceptuale ale acestui termen în contextul politicii cu referire la minoritățile etnice.
- Pentru a identifica particularitățile procesului de integrare a minorităților etnice, s-a cercetat practica la nivel internațional și s-au identificat două state a căror analiză comparată a permis identificarea unor trăsături comune în domeniu, care ar putea contribui la îmbunătățirea acestui deziderat în contextul Republicii Moldova.
- Studierea cadrului normativ al Republicii Moldova cu referire la minoritățile etnice și evaluarea acestuia în vederea corespunderii cu prevederile Convenției-cadru pentru protecția drepturilor minorităților naționale, reieșind din premisa că baza politicii de integrare este respectarea drepturilor minorităților.
- Analiza cadrului instituțional al Republicii Moldova cu atribuții în domeniul minorităților etnice în vederea determinării gradului de realizare a acțiunilor ce vizează integrarea minorităților etnice și asigurarea unității poporului Republicii Moldova.

- Examinarea situației în localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) în scopul elucidării perspectivelor de realizare a politicii de integrare de către autoritățile Republicii Moldova și pentru identificarea recomandărilor ce ar crea premise pentru îmbunătățirea situației din domeniul drepturilor omului.
- Sintetizarea tendințelor din sfera consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în Republica Moldova, în vederea formulării unor propuneri de *lege ferenda* și a unor concluzii și recomandări pentru o mai bună realizare a politicii de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.

În urma celor expuse, cercetarea efectuată va contribui la înțelegerea și îmbunătățirea cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice, în vederea realizării dezideratului constituțional de asigurare a unității poporului Republicii Moldova, cu respectarea normelor constituționale și internaționale de respectare a drepturilor minorităților.

Capitolul 2 este intitulat **„Determinarea naturii juridice a integrării minorităților etnice”**. În debutul acestui capitol, sunt clarificate aspectele teoretice a dihotomiei „minoritate națională” și „minoritate etnică” și este argumentată oportunitatea utilizării termenului „minoritate etnică” în contextul studiului. De asemenea, este definitivată esența doctrinară al termenului „integrare” în contextul domeniului de cercetare prin evidențierea elementelor constitutive și propunerea definiției proprii. Un alt demers important realizat în acest capitol este analiza cadrului internațional și a prevederilor referitoare la integrarea minorităților etnice în contextul a trei organizații internaționale: Organizația Națiunilor Unite, Consiliul Europei și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa. Aspectele empirice ale integrării minorităților etnice sunt elucidate prin analiza reglementărilor de integrare existente în practica internațională și mai cu seamă în cercetarea experienței Estoniei și Georgiei.

2.1. Dihotomia conceptelor „minoritate etnică” și „minoritate națională”

În contextul Republicii Moldova, la nivel doctrinar, dezbateră asupra dihotomiei „minoritate etnică” și „minoritate națională” se bazează pe definirea elementelor constitutive. Definiția termenul „grup etnic” oferită de Victor Popa, precizează că „grupurile etnice reprezintă o parte a unei etnii de bază, care s-a asociat în stat în alt spațiu geografic (rușii, ucrainenii, bulgarii etc.) și care în virtutea anumitor factori istorici s-au desprins de la etnia de bază și s-au deplasat, așezându-se cu traiul compact sau dispersat pe teritoriul etnic al altui popor” [14, p. 32]. Autorul evidențiază că utilizarea termenului de „minoritate națională” pentru grupurile etnice din Republica Moldova poate atrage după sine anumite revendicări din partea minorităților ce pot conduce la secesiunea teritoriului statului.

Cercetătorul autohton Boris Negru consideră că diferența dintre „minoritate etnică” și cea de „minoritate națională” constă în faptul că grupul dat, în virtutea unor împrejurări cum ar fi colonizarea teritorială, prigonirea, strămutarea forțată etc. s-au pomenit a fi în minoritate pe propriul lor teritoriu [2, p. 87].

Această idee este susținută și în Comentariul la Constituția Republicii Moldova unde se menționează că „Republica Moldova este un stat național. Pe lângă națiunea de bază, populația statului include și anumite grupuri etnice (constituite din ruși, ucraineni, găgăuzi etc.). Având aceeași cetățenie – cetățenia Republicii Moldova – toți fac parte din poporul Republicii Moldova” [15, p. 64].

În procesul de cercetare, s-a elucidat argumentarea legiuitorului pentru a utiliza anume sintagma „minoritate națională” în contextul „Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor”. Menționăm că în baza acestei legi, întreaga legislație a Republicii Moldova a încetățenit utilizarea termenului de „minoritate națională”. În acest sens, s-a accesat și analizat textul stenogramei ședinței Parlamentului Republicii Moldova când a fost votată în lectură finală prezenta lege. S-a menționat că „*Documentele internaționale în ultimii 10 ani, începând de la Declarația ONU din 1999 privește numai o noțiune de „minoritate națională” și în toate documentele numai așa noțiune „minoritățile naționale”. Eu știu că sunt așa niște probleme cea mai mare în mod teoretic, etnice sau naționale, dar îmi pare, că în mod juridic mai clar „minoritate națională [sic!]*” [16, p. 31].

Din prezenta formulare observăm lipsa unor argumente doctrinare și juridice, care ar ține cont de prevederile constituționale și de particularitățile Republicii Moldova. Constatăm cu regret că argumentul prezentat de autorii prezentei legi privind utilizarea acestei sintagme a fost bazat mai mult pe un conformism normativ, decât pe un efort autentic de a elaborat cadrul normativ într-o manieră care să răspundă contextului național.

În contextul Republicii Moldova, considerăm valid argumentul că la nivel doctrinar și empiric este mai oportun de a utiliza sintagma „minoritate etnică”. Considerăm că acest termen indică apartenența etnică eterogenă față de grupul etnic majoritar al persoanelor care dețin cetățenia Republicii Moldova și care, alături de majoritatea etnică formează poporul Republicii Moldova. Termenul respectiv nu aduce prejudicii angajamentelor Republicii Moldova de a asigura și proteja drepturile omului.

În urma analizei doctrinei privitor la termenele de „minoritate națională” și „minoritate etnică”, dar și a practicii de ratificare a Convenției-cadru de către statele membre ale Consiliului

Europei, se evidențiază două tendințe în ceea ce ține de permisibilitatea atribuirii statutului de „minoritate națională” grupurilor etnice minoritate și anume:

1. *Abordarea permisivă*: state care fie în instrumentele de ratificate, fie în legislația națională stabilesc anumite criterii (cetățenie, identitate distinctă etc.) care determină apartenența unei persoane la calificativul de „minoritate națională”, fără a denumi expres acele grupuri etnice care pot fi considerate astfel. Din categoria acestor state face parte și Republica Moldova, care, așa cum s-a prezentat anterior, a stabilit un set de criterii ce trasează profilul apartenenței persoanelor ca aparținând la minorități naționale.
2. *Abordarea restrictivă*: state care în instrumentul de ratificare a Convenției-cadru sau/și în legislația națională recunosc doar anumite grupuri etnice minoritare ca fiind minorități naționale. Acele state au identificat expres acele grupuri etnice care sunt considerate ca aparținând la o „minoritate națională” și uneori, chiar și acelea care nu sunt recunoscute astfel [17, p. 48]. La nivel teoretic, această abordare reflectă poziția doctrinarilor care atribuie calitatea de „minoritate națională” doar anumitor grupuri etnice în virtutea anumitor criterii rigide și care percep existența anumitor riscuri în ceea ce vizează revendicările de autodeterminare.

Analiza realizată în acest subcapitol a contribuit la **soluționarea problemei științifice** prin reconceptualizarea dezbaterii privind termenele „minoritate etnică” și „minoritate națională”, fiind demonstrată oportunitatea utilizării în doctrină și practică al termenului „minoritate etnică” în contextul Republicii Moldova.

2.2. Fundamentarea teoretică și practică al termenului „integrare”

La nivel internațional, unul din primele documente în care s-a definit acest termen reprezintă „Liniile directoare Ljubljana privind integrarea societăților diverse” prezentat de instituția Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE [18]. Definiția expusă în acest document determină conceptul de „integrare” „ca un proces dinamic, ce implică mai mulți actori, de angajament reciproc, care facilitează participarea efectivă a tuturor membrilor unei societăți diverse la viața economică, politică, socială și culturală, și care stimulează un sentiment al apartenenței împărtășit și inclusiv la nivel național și local” [18, p. 4].

La baza acestei definiții se află ideea că, în scopul realizării procesului de integrare, statele urmează să adopte politici menite să creeze o societate în care diversitatea este respectată și în care toți membrii societății contribuie la edificarea și menținerea unei identități civice comune și inclusive. Acest lucru se realizează prin asigurarea de șanse egale pentru toți membrii societății.

În contextul cadrului normativ al Republicii Moldova, o definiție a termenului de „integrare” se regăsește în „Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova

pentru anii 2017-2027” [7]. În document se precizează că „integrarea reprezintă un proces dinamic și de angajament reciproc, care implică mai mulți actori și mai multe direcții, care facilitează participarea tuturor grupurilor etnice la viața economică, politică, socială și culturală și care stimulează un sentiment împărtășit al apartenenței civice față de stat și consolidează societatea. Integrarea presupune garantarea drepturilor persoanelor aparținând tuturor grupurilor etnice, respectarea și promovarea diversității culturale, precum și crearea condițiilor pentru consolidarea societății” [7, p. 7].

În baza analizei materialului științific și empiric, s-au identificat elementele-cheie ce reprezintă fundamentul teoretic și empiric al conceptului de „integrare” în contextul politicii cu referire la minoritățile etnice. Acestea sunt următoarele:

1. Unitatea poporului reprezintă fundamentul statului.
2. Necesitatea de a asigura unitatea poporului reprezintă un imperativ de existență al statului.
3. Subiecții politicii de integrare urmează să dețină cetățenia statului.
4. Prevederile constituționale recunosc faptul că cetățenii pot fi și sunt, de altfel, eterogeni în identitatea lor etnică, culturală, lingvistică și religioasă.
5. Existența unei majorități și minorități – așa cum rezultă și din Constituție, determină necesitatea realizării unui cadru de interacțiune la nivel de societate ce implică atât majoritatea etnică, cât și minoritățile etnice și care urmează să respecte prevederile constituționale și internaționale din domeniul drepturilor omului [19, p. 28].
6. Criteriul principal de interacțiune este lipsa discriminării în spiritul prevederilor art. 16 din Constituția Republicii Moldova referitoare la egalitate [6]. În contextul procesului de integrare statul poate adopta măsuri specifice cu un caracter pozitiv cu referire la minorități și acest fapt nu ar conține vreo clauză ce contravine principiului egalității.
7. Aspectul sectorial al integrării este realizat în domeniul politic, economic, cultural și social. Fiecare dintre aceste domenii, include o multitudine de subdomenii de realizare.
8. Unitatea poporului ca fundament al statului, se realizează în baza elementelor unificatoare cetățenești.
9. Importanța consfințirii dreptului la păstrarea particularităților etnice, culturale, lingvistice și religioase în virtutea prevederilor constituționale, legislației naționale și internaționale cu privire la drepturile omului.

În baza studiului efectuat și a delimitării acestor elemente-cheie, propunem propria definiție al termenului „integrare” în contextul politicii cu referire la minoritățile etnice după cum urmează: *integrarea este interacțiunea la nivel de societate în baza elementelor unificatoare cetățenești, care asigură fără vreo discriminare și cu respectarea drepturilor*

omului, participarea minorităților etnice în domeniul politic, economic, cultural și social în vederea asigurării unității poporului ca fundament al statului, în care statul este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi.

Analiza a condus la **soluționarea problemei științifice** prin fundamentarea cadrului conceptual al consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice și definirea termenului „integrare” cu referire la minoritățile etnice, în corespundere cu doctrina juridică și contextul Republicii Moldova. De asemenea, s-a concretizat scopul politicii de integrare a minorităților etnice – asigurarea unității poporului Republicii Moldova și dezvoltarea societății.

2.3. Reglementări normative și instituționale la nivel internațional privind integrarea minorităților etnice

Un element important care argumentează relevanța studierii reglementărilor internaționale decurge chiar din prevederile Constituției Republicii Moldova și a Declarației de Independență. În urma analizei efectuate, s-a constatat că problematica integrării minorităților etnice este puțin valorificată în plan normativ internațional. Nu există reglementări care să vizeze nemijlocit domeniul integrării minorităților, în schimb pot fi identificate elemente care ar conduce în timp la conturarea unor astfel de prevederi. Unele prevederi privind integrarea minorităților etnice se conțin expres doar în documentele adoptate de OSCE, însă au un caracter consultativ. Acestea contribuie major la dezvoltarea cadrului normativ și instituțional al integrării minorităților. Rolul Consiliului Europei este de asemenea important, mai cu seamă prin prisma mecanismelor de monitorizare a implementării Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale și asistența oferită la nivel de expertiză a legislației.

Cercetarea a contribuit la **soluționarea problemei științifice** prin faptul că a fundamentat reglementările normative și instituționale la nivel internațional cu privire la integrarea minorităților etnice pentru a demonstra că procesul de integrare a minorităților etnice este în absolută concordanță cu normele dreptului internațional cu referire la drepturile omului

2.4. Experiența Estoniei și Georgiei în domeniul integrării minorităților etnice

În contextul acestui subcapitol, s-a analizat abordarea autorităților Georgiei și Estoniei în consolidarea normativă și instituțională a integrării minorităților etnice. Aceste state întrunesc afinități demografice, sociale și istorice cu Republica Moldova. Mai mult, un criteriu important în selectarea statelor pentru efectuarea studiului de caz a fost întrunirea aspirațiilor europene și/sau calitatea de stat membru al Uniunii Europene. Determinarea naturii juridice și instituționale a integrării minorităților etnice în baza experienței Estoniei și Georgiei a permis identificarea unor elemente defnitoare, care pot contribui semnificativ la realizarea acestui deziderat în Republica Moldova și anume:

- *Compromisul societal:* necesitatea formulării politicii de integrare într-un mod care să reflecte interesele statului, a societății și a tuturor grupurilor etnice din societate.
- *Fundamentarea drepturilor omului:* politica de integrare urmează să aibă în calitate de reper protecția drepturilor omului în conformitate cu documentele ONU, Consiliului Europei și OSCE. Acest fapt constituie și un garant că procesul de integrare va respecta drepturile minorităților etnice și politica respectivă nu va fi una de asimilare forțată.
- *Apartenența civică:* experiența realizării politicii de integrare în Estonia și Georgia a evidențiat importanța consolidării loialității față de valorile supreme ale statului democratic și anume: statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile omului, dreptatea și pluralismul politic. *Apartenența civică reprezintă elementul de conexiune între majoritatea etnică și minorități în scopul consolidării poporului ca fundament al statului.*
- *Implicarea majorității și minorităților:* această cerință este una importantă în realizarea politicii de integrare, deoarece așa cum s-a menționat anterior, conceptul de „popor” întrunește atât cetățenii ce aparțin majorității etnice, cât și cei ce fac parte din minoritățile etnice.
- *Rolul unificator al limbii de stat:* cunoașterea limbii de stat are rolul de a spori și facilita interacțiunea dintre grupurile etnice și ameliora diferențele existente între acestea. Totuși, însușirea limbii de stat nu trebuie să fie în contradicție cu dreptul la păstrarea identității lingvistice ale minorităților etnice, fapt confirmat și de prevederile documentelor internaționale.
- *Consolidarea cadrului normativ și instituțional:* experiența Estoniei și a Georgiei indică faptul că autoritățile au consimțit necesitatea consolidării cadrului normativ și instituțional în vederea realizării politicii de integrare. Existența unei asemenea politici, permite ajustarea cadrului normativ și instituțional în corespundere cu ideea asigurării unității poporului, însă în concordanță cu prevederile constituționale și a legislației internaționale.
- *Continuitatea politicii de integrare:* integrarea este un angajament pe termen lung, care presupune eforturi consolidate pentru realizarea acesteia.
- *Alocarea mijloacelor financiare suficiente:* lipsa alocațiilor financiare sau alocațiilor insuficiente riscă succesul politicii de integrare.

Analiza efectuată a contribuit la **soluționarea problemei științifice** prin formularea elementelor-definitoare a unei politici de integrare a minorităților etnice în baza analizei experienței Estoniei și Georgiei, care urmează să contribuie la perfecționarea acestui proces în Republica Moldova.

Capitolul 3 este intitulat „**Tendențele și perspectivele de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova**”.

3.1. Evaluarea cadrului normativ de integrare a minorităților etnice

În Republica Moldova cadrul normativ cuprinde reglementări referitoare la drepturile omului și minoritățile etnice, însumând peste 30 de documente. S-a constatat în linii generale, cadrul normativ conține prevederile esențiale ce servesc în calitate de bază normativă pentru integrarea minorităților etnice Republicii Moldova. Totuși, în sfera aplicării în practică a legislației există anumite lacune care servesc drept obstacole pentru realizarea efectivă a acestui proces. Constatăm că lipsesc mecanismele de aplicare în practică ale prevederilor din legislație. Acest lucru a fost elucidat mai cu seamă în contextul „Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor” [16], „Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești” [20], „Codului educației” (pe dimensiunea prevederilor referitoare la minoritățile etnice) [21] și „Concepția politicii naționale” [22]. Este necesar de remarcat și exemplele pozitive. Astfel, Legea cu privire la asigurarea egalității [23] prevede expres mecanismele de realizare în practică. Acest fapt creează premise favorabile pentru asigurarea funcționalității legislației din domeniul asigurării egalității și combaterii discriminării.

3.2. Analiza cadrului instituțional privind integrarea minoritățile etnice

În ceea ce vizează cadrul instituțional, în Republica Moldova există un sistem de autorități a căror competență vizează protecția drepturilor omului, inclusiv a drepturilor minorităților etnice, neadmiterea discriminării, protecția și promovarea patrimoniului cultural-lingvistic al acestora. Din analiza efectuată, observăm că unele instituții precum Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, Biroul Relații Interetnice, se află la o etapă mai avansată în ceea ce vizează capacitățile instituționale și percepția privind la importanța realizării dezideratului de integrare a minorităților etnice și asigurarea unității poporului. Altele – Centrului de etnologie al Institutului patrimoniului cultural și Instituția Publică Națională a Audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova” – se află la început de cale și este important ca acestea să preia viziunea de integrare.

3.3. Situația în domeniul de cercetare în localitățile din stânga Nistrului (Transnistria)

Teritoriul controlat de către organele autoproclamate de la Tiraspol nu este recunoscut în calitate de stat independent de comunitatea internațională și este recunoscut unanim ca parte a Republicii Moldova. În contextul prezentei teze de doctor, referințele la instituții, factorii de decizie și alți actori din această entitate se efectuează în baza situației *de facto*. În contextul prezentului subiect, se vor utiliza noțiunile de referință din legislația Republicii Moldova și,

totodată, se va sintetiza cercetarea prin prisma analizei instituțiilor și legislației care există *de facto* în stânga Nistrului.

În baza cercetărilor realizate anterior [24, pp. 97-109] și din cele prezentate mai sus, se poate de concluzionat că în regiunea transnistreană nu este aplicat cadrul juridic internațional și nici cel al Republicii Moldova privitor la protecția minorităților etnice și nici nu există o monitorizare eficientă și formală a situației din regiune.

În concluzie, analiza primară a legislației regiunii scoate în evidență un set de necorespunderi și chiar abuzuri codificate în reglementările din regiune, care vin în contradicție atât cu cadrul normativ din Republica Moldova, cât și cu cel internațional. Acest fapt reprezintă un impediment major în consolidarea cadrului normativ și instituțional în vederea integrării minorităților etnice în Republica Moldova. În ceea ce ține de cadrul instituțional de facto, analiza efectuată a scos în evidență instituții care și-au asumat nominativ anumite sarcini în domeniu.

Abuzurile și situația precară din domeniul drepturilor omului din regiune reprezintă principalul impediment pentru realizarea demersului de integrare.

3.4. Perspectivele consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în Republica Moldova

În contextul acestui subcapitol, s-au evidențiat tendințele consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în Republicii Moldova. În acest sens, s-a realizat retrospectiva celor discutate în capitolele anterioare și s-au elucidat inițiativele curente în calea integrării minorităților etnice și consolidării unității poporului Republicii Moldova.

Procesul de cercetare a scos în evidență că măsurile de consolidare a cadrului normativ și instituțional a integrării minorităților etnice presupun eforturi consolidate pe următoarele direcții:

- *Direcția internă*: măsurile la nivel național care urmăresc asigurarea unității poporului și promovarea valorilor fundamentale ale statului. Direcțiile de acțiune vizează cunoașterea limbii de stat, promovarea drepturilor omului, educația civică a populației în spiritul valorilor fundamentale ale statului – așa cum sunt reflectate în Constituție – cunoașterea istoriei statului și predarea acesteia într-un mod care să reflecte contribuția diferitor grupuri etnice la edificarea societății.
- *Direcția externă*: măsurile de veghere și prevenire a tentativelor de mobilizare a minorităților în baza identității etnice, religioase, lingvistice etc. din partea statelor terțe pentru atingerea scopurilor geopolitice.

Analiza efectuată a contribuit la **soluționarea problemei științifice** prin elucidarea principalei premise pentru realizarea integrării minorităților etnice – asigurarea și respectarea drepturilor minorităților etnice. În acest sens, a fost demonstrată corespunderea cadrului

normativ din Republica Moldova cu prevederile internaționale cu privire la protecția drepturilor minorităților etnice. Totodată, s-a evidențiat că *de facto* această premisă nu este realizată pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Este vorba despre situația din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) în care drepturile omului sunt încălcate flagrant de autoritățile secesioniste.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Generalizând principalele constatări ale cercetării, s-a ajuns la următoarele concluzii:

1. Procesul de integrare a minorităților etnice urmează a fi considerat un pas premergător protecției drepturilor omului și mai cu seamă a drepturilor minorităților. Experiența statelor din Europa, confirmată și prin activitatea Înaltului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE, a indicat că simpla recunoaștere a drepturilor minorităților nu reprezintă un factor de stabilitate și securitate. Sunt necesare eforturi adiționale – exprimate prin politica de integrare a minorităților – care să contribuie la realizarea coeziunii în societate [25, p. 71].
2. Dihotomia dintre conceptele „minoritate etnică” și „minoritate națională” rămâne actuală pentru literatura juridică autohtonă. Lucrarea a argumentat că în contextul Republicii Moldova este oportună utilizarea termenului „minoritate etnică”. Această sintagmă corespunde contextului social-politic, particularităților de formare a statului și reflectă spiritul documentelor fundamentale: Declarația de Independență și Constituția Republicii Moldova [13, p. 14].
3. Fundamentarea teoretică și practică al conceptului „integrare” [13, pp. 18-28] a permis elucidarea elementelor-determinante și expunerea definiției proprii după cum urmează: *„integrarea” este interacțiunea la nivel de societate în baza elementelor unificatoare cetățenești, care asigură fără vreo discriminare și cu respectarea drepturilor omului, participarea minorităților etnice în domeniul politic, economic, cultural și social în vederea asigurării unității poporului ca fundament al statului, în care statul este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi.* Acest termen reflectă prevederile doctrine autohtone și este expusă în spiritul reglementărilor internaționale din domeniul protecției drepturilor minorităților și a prevederilor Declarației de Independență și a Constituției Republicii Moldova.
4. Studiarea experienței de integrare a minorităților etnice în Estonia și Georgia a scos în evidență un set de lecții învățate care sunt aplicabile și în contextul Republicii Moldova. Ne referim la realizarea unui compromis la nivel de societate; asigurarea drepturilor omului ca un element indispensabil al integrării; promovarea valorilor fundamentale ale

statului; implicarea atât a minorităților, cât și a majorității în realizarea dezideratului de asigurare a unității poporului; importanța cunoașterii limbii oficiale de stat ca un liant ce asigură comunicarea între cetățeni și un mijloc de participare activă în viața politică, socială, economică și culturală; consolidarea cadrului normativ și instituțional în calitate de premisă teoretico-practică de realizare a integrării și alocare de resurse suficiente pentru punerea în practică a măsurilor de integrare a minorităților etnice [17, pp. 46-49].

5. Evaluarea cadrului normativ în raport cu prevederile Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale a confirmat ipoteza că la nivel teoretic, Republica Moldova a creat cadrul normativ și instituțional necesar pentru asigurarea și protejarea drepturilor minorităților etnice [26, pp. 140-145]. Totuși, în ceea ce vizează realizarea măsurilor de integrare reflectate în cadrul normativ și instituțional, Republica Moldova se află la început de cale.

Problema științifică de importanță majoră soluționată constă în cercetarea multidimensională a integrării minorităților etnice la nivel național și internațional, precum și *elucidarea* practicilor internaționale și identificarea elementelor constitutive a integrării în baza experienței altor state, *fapt ce a avut ca efect formularea propunerilor de lege ferenda*, în vederea *consolidării și perfecționării* cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova. **Problema științifică soluționată** a constatat în:

1. *Concretizarea scopului politicii de integrare a minorităților etnice – asigurarea unității poporului Republicii Moldova și dezvoltarea societății*. Realizarea acestui scop vine să contribuie la realizarea dezideratului prevăzut în Constituția Republicii Moldova expus în art. 10 alin. (1) care stabilește că: „Statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi” [6], precum și alin. (2) prin care se confirmă că „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase” [6]. Acest argument urmează a fi valorificat de către autorități în procesul de perfecționare al cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice, dar și în elaborarea altor măsuri pentru consolidarea societății.
2. *Fundamentarea cadrului conceptual a consolidării normative și instituționale a integrării minorităților etnice în Republica Moldova*. Acest fapt a condus la definirea termenului „integrare” cu referire la minoritățile etnice, în corespundere cu doctrina juridică și contextul Republicii Moldova, a determinat fundamentul teoretic și empiric al respectivului concept în vederea ajustării definiției expuse în „Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” și al „Planului de acțiuni pentru

anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020”.

3. *Reconceptualizarea dezbaterii privind termenele „minoritate etnică” și „minoritate națională”, fiind demonstrată oportunitatea utilizării în doctrină și practică al termenului „minoritate etnică” în contextul Republicii Moldova.* Acest fapt are ca efect prezentarea unor argumente suplimentare la cercetările existente a doctrinarilor autohtoni care subliniază necesitatea utilizării terminologiei „minoritate etnică”.
4. *Fundamentarea reglementărilor normative și instituționale la nivel internațional cu privire la integrarea minorităților etnice pentru a demonstra că procesul de integrare a minorităților etnice este în absolută concordanță cu normele dreptului internațional cu referire la drepturile omului.* Acest fapt a confirmat legalitatea realizării măsurilor de integrare a minorităților etnice și a clarificat că acest proces nu are nimic comun cu asimilarea forțată a minorităților.
5. *Formularea elementelor-definitoare a unei politici de integrare a minorităților etnice în baza analizei experienței Estoniei și Georgiei, care urmează să contribuie la perfecționarea acestui proces în Republica Moldova în condițiile în care autoritățile s-au angajat să realizeze politica de integrare în conformitate cu aspirațiile de integrare europeană.*
6. *Elucidarea principalei premise pentru realizarea integrării minorităților etnice – asigurarea și respectarea drepturilor minorităților etnice.* În acest sens, a fost demonstrată corespunderea cadrului normativ din Republica Moldova cu prevederile internaționale cu privire la protecția drepturilor minorităților etnice. Acest fapt a stabilit că la nivel normativ *de jure* Republica Moldova întrunește principala premisă pentru realizarea integrării minorităților etnice. Totodată, s-a evidențiat că *de facto* această premisă nu este realizată pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Este vorba despre situația din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria) în care drepturile omului sunt încălcate flagrant de autoritățile secesioniste. Această constatare va contribui la eforturile comunității științifice de a veni cu soluții comprehensive, dar și va spori atenția decidenților pentru ameliorarea acestei situații.

Soluționarea **problemei științifice** ne permite să formulăm următoarele **recomandări**:

- Adoptarea unei poziții unice în reglementările naționale asupra utilizării conceptului „minoritate etnică”. Utilizarea acestei sintagme nu va influența negativ procesul de asigurare și respectare a drepturilor minorităților. Respectiva ajustare va avea un efect pozitiv asupra consolidării cadrului normativ și instituțional datorită faptului că se utilizează terminologia juridică ce corespunde doctrinei și contextului național.

- La nivel de propuneri pentru *lege ferenda*, este oportună completarea conținutului „Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” cu următoarele prevederi:
  - *Principiul loialității față de stat*: loialitatea față de stat trebuie să constituie o componentă obligatorie a procesului de realizare a politicii de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.
  - *Prevederi cu privire la politica externă*: includerea măsurilor de prevenire a tentativelor de mobilizare a minorităților în baza identității etnice, religioase, lingvistice etc. din partea statelor terțe pentru atingerea scopurilor geopolitice.
  - *Ajustarea definiției pentru termenul „integrare”*: în teză s-a analizat definiția expusă în Strategie, însă se propune modificarea acesteia în corespundere cu definiția expusă în prezenta lucrare, care corespunde contextului de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.
  - *Introducerea în Strategiei a analizei situației din stânga Nistrului și reflectarea acțiunilor de remediere a situației din domeniul drepturilor omului în Planul de acțiuni*.
- Este imperativ de fortificat capacitățile instituționale a entităților publice ce participă în implementarea „Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” și alocarea de resurse financiare suficiente pentru realizarea prevederilor expuse în „Planul de acțiuni pentru anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020”.
- Este necesar de a include în următoarea etapă de implementare a „Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027” care este prevăzută pentru perioada 2021-2024 [7] a bunelor practici identificate în baza experienței Georgiei și Estoniei.

Valoarea elaborării propuse rezidă în înțelegerea noțiunilor și termenilor care sunt explicați în această cercetare și care ar putea preveni anumite erori în domeniul aplicării politicii de integrare. Mai mult, această analiză este benefică pentru autoritățile publice centrale, autorităților publice locale și societății civile pentru fortificarea eforturilor pentru asigurarea unității poporului Republicii Moldova. Cercetarea propusă este relevantă și autorităților centrale care elaborează sau implementează politici publice cu referire la minoritățile etnice, domeniului de securitate națională pe dimensiunea de securitate societală, dar și procesului de reintegrare a Republicii Moldova.

Impactul asupra științei. Prezenta lucrare reprezintă una din puținele cercetări din doctrina autohtonă realizată în vederea studierii problematicei consolidării cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova. Concluziile prezentate în urma cercetărilor efectuate, precum și recomandărilor expuse, reprezintă o sursă importantă pentru formarea, dezvoltarea și perfecționarea doctrinei dreptului constituțional pe dimensiunea problematicei integrării minorităților etnice în Republica Moldova.

Sugestii privind cercetările de perspectivă. Dintre domeniile care considerăm că ar prezenta un interes pentru cercetări ulterioare evidențiem următoarele:

- Studierea complexității soluționării diferendului transnistrean prin identificarea mecanismelor de ameliorare a situației din domeniul drepturilor omului în stânga Nistrului.
- Cercetarea situației minorităților etnice ce locuiesc în arii compact populate în Republica Moldova.
- Analiza aprofundată a legislației prin identificarea necesităților de ajustare a cadrului legal și instituțional național în corespundere cu ideea integrării minorităților etnice în vederea asigurării unității poporului și dezvoltării societății.
- Cercetarea tematicii privitor la minoritățile etnice în relațiile inter-statale. În special prin studierea tematicii referitoare la tentativele de mobilizare a minorităților în baza identității etnice, religioase, lingvistice etc. din partea statelor terțe pentru atingerea scopurilor geopolitice.
- Cercetarea elementelor unificatoare cetățenești care urmează să asigure unitatea poporului în calitate de fundament al statului.

BIBLIOGRAFIE

- [1] M. Rosenfeld and A. Sajo, *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, A. S. Michel Rosenfeld, Ed., Oxford: Oxford University Press, 2012, p. 1295.
- [2] B. Negru și A. Negru, *Teoria generală a dreptului și statului*, Chișinău: Bons Offices, 2006, p. 520.
- [3] Guvernul Republicii Moldova, *HG Nr. 150 din 14.06.2013 cu privire la aprobarea direcțiilor strategice ale activității din sfera științei și inovării pentru anii 2013-2020*, În Monitorul Oficial Nr. 141-144, 05.07.2013.
- [4] Universitatea de Stat din Moldova, *Strategia de cercetare și inovare la Universitatea de Stat din Moldova pentru perioada 2015 – 2020*, Chișinău: Universitatea de State din Moldova, 2015, p. 32.
- [5] Comisia Europeană, „Horizon 2020. Programul-cadru pentru cercetare și inovare al Uniunii Europene,” Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2014.
- [6] Parlamentul Republicii Moldova, *Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994*, În: Monitorul Oficial Nr. 1, 12.08.1994.
- [7] Guvernul Republicii Moldova, *HG Nr. 1464 din 30.12.2016 privind aprobarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027*, În: Monitorul Oficial Nr. 60-66, 24.02.2017.
- [8] Guvernul Republicii Moldova, *HG Nr. 1019 din 29.11.2017 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru perioada 2017-2020 privind implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027*, În: Monitorul Oficial Nr. 429-433, 08.12.2017.
- [9] Hotărârea de Guvern Nr. 1018 din 28.11.2017, *pentru aprobarea proiectului de hotărâre a Parlamentului cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022*, În Monitorul Oficial Nr. 421-427 din 01.12.2017.
- [10] Hotărârea Parlamentului Nr. 153 din 15.07.2011, *pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova*, În Monitorul Oficial Nr.170-175 din 14.10.2011.
- [11] European Union, “Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part .,” *Official Journal of the European Union*, vol. 744, 30.08.2014.
- [12] Guvernul Republicii Moldova, *HG Nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului*

național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016, În Monitorul Oficial Nr. 297-309, 10.10.2014.

- [13] A. Barbăroșie, O. Nantoi, A. Iovu, I. Boțan, V. Cantarji, V. Reabcinschi and A. Gremalschi, *Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova*, 2012, Chișinău.
- [14] V. Popa, *Dreptul public*, Chișinău, 1998, p. 460.
- [15] B. Negru, N. Osmochescu and A. Smochină, *Constituția Republicii Moldova: Comentariu*, Chișinău: ARC, 2012, p. 575.
- [16] Parlamentul Republicii Moldova, *Stenograma Parlamentului Republicii Moldova, cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor.*, 2001.
- [17] A. Iovu, “Reglementări constituționale privind minoritățile: studiu comparat,” *Legea și Viața, decembrie 2016, nr. 12.*, no. 12, 2016.
- [18] Înalțul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE, *Liniile directoare Ljubljana privind integrarea societăților diverse*, Haga: Înalțul Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE, 2012.
- [19] A. Iovu, “Fostering Inter-Ethnic dialog,” *International Educational Programme. 2nd International Summer School and distance learning. Security, Stability and Integration, July 2008 - January 2009*, 2009.
- [20] Parlamentul Republicii Moldova, *Lege Nr. 3465 din 01.09.1989 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești*, În: *Veștile* Nr. 9, 01.09.1989.
- [21] Parlamentul Republicii Moldova, *Cod Nr. 152 din 17.07.2014 Codul Educației al Republicii Moldova*, În: *Monitorul Oficial* Nr. 319-324, 24.10.2014.
- [22] Parlamentul Republicii Moldova, *Lege Nr. 546 din 19.12.2003 privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova*, În: *Monitorul Oficial* Nr. 001, 01.01.2004.
- [23] Parlamentul Republicii Moldova, *Lege Nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității*, În: *Monitorul Oficial* Nr. 103, 29.05.2012.
- [24] A. Iovu, “Studiu interdisciplinar al situației minorităților naționale din stânga Nistrului (Transnistria),” În: *Strategii metodologice inter-pluri-transdisciplinare: abordări teoretice și aplicații practice*, 2016.

- [25] A. Iovu, “Integrarea minorităților etnice în condițiile societății globale,” *Redimensionarea valorilor democratice în condițiile formării societății informaționale*, p. 509, 2018.
- [26] A. Iovu, “Analiza cadrului legal și instituțional cu privire la minoritățile naționale în Republica Moldova,” in *Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană. Materialele conferinței științifice internaționale, 5 februarie 2015*, Iași, 2015.

ADNOTARE

IOVU Andrei „Consolidarea normativă și instituțională a integrării minorităților etnice în Republica Moldova”. Teză de doctor în drept. Specialitatea 552.01. Drept constituțional. Chișinău, 2018

Structura tezei: introducere, trei capitole, care includ subcapitole, concluzii și recomandări, lista bibliografică din 235 de titluri, 1 anexă, 120 pagini de text de bază. Rezultatele tezei de doctor au fost expuse în 12 articole.

Cuvinte cheie: minorități etnice, integrare, drepturile minorităților etnice, politica de integrare, reglementări internaționale, consolidare normativă și instituțională.

Domeniul de studiu: drept constituțional.

Scopul lucrării rezidă în aprofundarea cercetării asupra integrării minorităților etnice în Republica Moldova, cu analiza reglementărilor internaționale și a experienței statelor ce întrunesc afinități istorice, politice și demografice cu Republica Moldova și care împărtășesc valori europene. Pentru realizarea scopului au fost trasate următoarele **obiective de cercetare:** de a argumenta necesitatea integrării minorităților etnice în vederea asigurării unității poporului și dezvoltării societății Republicii Moldova; de a demonstra că integrarea minorităților etnice este în corespundere cu prevederile referitoare la drepturile omului; de a analiza terminologia în domeniu și de a propune definiția proprie pentru termenul „integrare”; de a determina care dintre sintagmele „minoritate etnică” și „minoritate națională” este justă din punct de vedere a doctrinei și a contextului Republicii Moldova; de a identifica bunele practici din experiența europeană privind integrarea minorităților ce pot fi aplicate pentru perfecționarea cadrului normativ și instituțional din Republica Moldova; de a clarifica care sunt premisele principale pentru realizarea integrării minorităților etnice și de a determina în ce măsură acestea sunt întrunite în contextul cadrului normativ și instituțional din Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică constă în prima investigație juridică de cercetare a integrării minorităților etnice în vederea realizării dezideratului constituțional de asigurare a unității poporului Republicii Moldova.

Problema științifică de importanță majoră soluționată constă în cercetarea multidimensională a integrării minorităților etnice la nivel național și internațional, precum și elucidarea practicilor internaționale și identificarea elementelor constitutive a integrării în baza experienței altor state, fapt ce a avut ca efect formularea propunerilor de lege ferenda, în vederea consolidării și perfecționării cadrului normativ și instituțional de integrare a minorităților etnice în Republica Moldova.

Semnificația teoretică rezultă în studiul complex al reglementărilor juridice a integrării minorităților etnice în Republica Moldova pentru comunitatea științifică autohtonă și din străinătate.

Valoarea aplicativă a lucrării este posibilitatea de a pune în practică concluziile și recomandările prezentate în lucrare de Biroul Relații Interetnice, ministerele de resort, administrația publică locală, cât și de societatea civilă.

Implementarea rezultatelor științifice. Reflecțiile și constatările incluse în prezenta teză au fost utilizate în elaborarea „Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017 – 2027” și pentru Planul de acțiuni pentru anii 2017-2020 pentru implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2020”.

АННОТАЦИЯ

ЙОВУ Андрей «Консолидация нормативной и институциональной базы интеграции этнических меньшинств в Республике Молдова». Соискатель научной степени доктора права. Специальность 552.01. Конституционное право. Кишинёв, 2018 г.

Структура диссертации: введение, три главы, в том числе подглавы, выводы и рекомендации, библиографический список из 235 наименований, 1 приложение, 120 страниц основного текста. Результаты докторской диссертации были представлены в 12-ти статьях.

Ключевые слова: этнические меньшинства, интеграция, права этнических меньшинств, политика интеграции, международно-правовое регулирование, нормативная и институциональная консолидация.

Сфера обучения: конституционное право.

Цель исследования состоит в комплексном анализе интеграции этнических меньшинств в Республике Молдова, путем анализа международных норм и опыта государств, имеющих историческую, политическую и демографическую сходство с Республикой Молдова, и разделяющих европейские ценности. Для этого, были поставлены следующие **задачи:** обосновать необходимость интеграции этнических меньшинств в целях обеспечения единства народа и развития общества Республики Молдова; продемонстрировать, что интеграция этнических меньшинств соответствует положениям о правах человека; проанализировать терминологию и предложить собственное определение термина «интеграция»; определить, какие из терминов «этническое меньшинство» и «национальное меньшинство» являются правильными с точки зрения доктрины и контекста Республики Молдова; выявить передовую практику европейского опыта в отношении интеграции меньшинств, которая может быть применена для улучшения нормативной и институциональной базы Республики Молдова; прояснить, каковы основные предпосылки для интеграции этнических меньшинств, и определить, в какой степени они соблюдаются в контексте нормативной и институциональной базы Республики Молдова.

Новаторство и научная оригинальность является первым юридическим исследованием интеграции этнических меньшинств, для достижения конституционной цели, обеспечения единства народа Республики Молдова.

Решение важной проблемы в науке состоит в исследовании интеграции этнических меньшинств на национальном и международном уровнях, а также разъяснение международной практики и выявление составных элементов интеграции, *которые привели к предложениям улучшения законодательства с целью усовершенствования процесса интеграции этнических меньшинств* в Республике Молдова.

Теоретическая значимость состоит в комплексном изучении правовых норм интеграции этнических меньшинств в Республике Молдова для отечественного и зарубежного научного сообщества.

Практическая значимость работы состоит в применении выводов и рекомендаций: Бюро межэтнических отношений, министерства, местных органов власти и гражданского общества.

Внедрение научных результатов. Подходы и выводы настоящей диссертации были использованы для разработки «Стратегии укрепления межэтнических отношений в Республике Молдова на 2017-2027 гг.» и плана действий на период 2017-2020 гг.

ANNOTATION

**IOVU Andrei “Normative and Institutional Consolidation of the Integration of Ethnic Minorities in the Republic of Moldova”. Doctoral thesis in Law.
Specialization 552.01. Constitutional Law. Chisinau, 2018**

Structure of the thesis: introduction, three chapters, including subchapters, conclusions and recommendations, 235 bibliographic items, 1 annex and 120 pages of main text. The results of the thesis were presented in 12 articles.

Keywords: ethnic minorities, integration, rights of ethnic minorities, international regulations, normative and institutional consolidation.

Field of study: Constitutional law.

The **aim** of the thesis is to deepen the research on the integration of ethnic minorities in the Republic of Moldova, by analyzing the international regulations and the experience of the states that have historical, political and demographic affinities with the Republic of Moldova and share European values. In order to achieve this aim, the following **research objectives** were drawn: to argue the necessity of integration of ethnic minorities in order to ensure the unity of the people and the development of the society of the Republic of Moldova; to demonstrate that the integration of ethnic minorities is in line with the provisions on human rights; to analyze the terminology in the field and to propose its own definition for the term “integration”; to determine which of the terms “ethnic minority” and “national minority” is right in terms of the doctrine and context of the Republic of Moldova; to identify the good practices within the European experience regarding the integration of minorities that can be applied for the improvement of the normative and institutional framework of the Republic of Moldova; to clarify what are the main premises for achieving the integration of ethnic minorities and to determine to what extent these are met in the context of the normative and institutional framework of the Republic of Moldova.

The scientific novelty and originality consists in the first legal investigation of the integration of ethnic minorities in order to achieve the constitutional objective of ensuring unity of people of the Republic of Moldova.

The scientific issue of major importance solved as part of the research is the multidimensional research of the integration of ethnic minorities at national and international level, as well as the elucidation of international practices and the identification of constituent elements of the integration, which resulted in drafting of *lege ferenda* to strengthening and improving the normative and institutional framework for the integration of ethnic minorities in the Republic of Moldova.

The theoretical significance of results consists in the complex study of the legal regulations of the integration of ethnic minorities in the Republic of Moldova for the national and international scientific community.

The applicative value of the thesis is the practical applicability of conclusions and recommendations by the Bureau of Interethnic Relations and other central public administration, local public administration and civil society.

Implementation of scientific results. The findings included in this thesis contributed to the elaboration of the “Strategy for strengthening the interethnic relations in the Republic of Moldova for the years 2017-2027” and the Action Plan for the timeframe 2017-2020.

IOVU ANDREI

**CONSOLIDAREA NORMATIVĂ ȘI INSTITUȚIONALĂ A
INTEGRĂRII MINORITĂȚILOR ETNICE ÎN REPUBLICA
MOLDOVA**

SPECIALITATEA 552.01: DREPT CONSTITUȚIONAL

Autoreferatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: ...
Hârtie ofset, Tipar ofset.
Coli de tipar.: ...

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tirajul ... exemplare ...
Comanda nr. ...

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al.Mateevici, 60, Chișinău, MD, 2009